

שירה היא נערת־פושעים במושב האחורי

מהדימוי הדקדנטי הזה של יופי שמימי אך נטול חיים, הוא עובר אל הסינטיטי, ומצדו, "שירה יכולה להיות ספְּרוֹזִית / כְּלוֹמֵר מִמְתִּיק מְלֹאכוּתִי וּמְסֻרְטָן". אני מניח שרוב תלמידי התיכון בישראל לא חשבו מעולם על האפשרות לדמות שירה לסוכריות, למשל, ולא העלו בדעתם ששירה יכולה לבנות בית מגורים, בית חולים, בית סוהר, בית כנסת, "אף היא מְעַדֶּיפָה / לְגִלוֹת / בְּאֵר חֶלֶב בְּאֶמְצַע עִיר" (איזה דימוי יפה!). לסקלי טוען בשיר הזה כי "שִׁירָה תִּיבֵּת לִישׁוֹן, לִישׁוֹן וְלַחֲלֵם עַל שִׁירָה. / שִׁירָה תִּיבֵּת לְשֶׁכֶב, לְשֶׁכֶב וְלְדַבֵּר מֵתוֹךְ / שְׁנָה", חייבת להיות קבורה באדמה ולדבר בשפתם של המתים. הוא חושב ששירה חייבת להכשיל את עצמה, לבטל את עצמה, "לְבַגֵּד בְּעֶצְמָהּ, / לְנַטֵּשׁ וְלִהְנֵטֵשׁ" והכי חשוב: "שִׁירָה תִּיבֵּת לְחַיּוֹת".

ניתן לפקוח את עיניהם של התלמידים המנומנים גם בעזרת 'בלאדי מרי' של רוני סומק, המתחיל בקביעה "והשירה היא נערת פושעים. / במושב האחורי של מכונית אמריקנית" - נדמה כי הדימוי הפרחי, הפתייני, הסקסי וכמעט סקסיסטי הזה של השירה כנערה המסתובבת עם הבחורים־הלא־נכונים (ומי־יודע־מה עושה איתם) הוא אולי הדבר הכי רחוק מהדימוי החולף בראשם למשמע המושג "שירה". סומק מסביר שענינה לחוצות כהדק ואקדה שערה יורה כדורי בלונד הגולשים לצווארה. "נגיד שקוראים לה מרי, בלאדי מרי", הוא מציע ומצמיד לשירה דימוי "סליזי", מופקר, כשהיא מונחתת בחבטה עזה ממרומי פנתאון המשוררים אל משבצת השחורדינית חובבת הפושטקים, בצורה סקסית ואלימה גם יחד: "מפיה נסחטות המילים כמו מיץ מבטן העגבנייה", סומק מלהיט את קוראיו, "שקודם חתכו לה את הצורה / על צלחת הסלט". אותה נערת פושעים, סליחה, שירה, יודעת ש"דקדוק הוא המשטרה של השפה / ואננת העגיל שעל אוזנה / מזהה מרחוק את הסירנה". כלומר, השירה היא פראית, יצרית, בלתי נשלטת, לא מאולפת, פורקת עול, סוררת, פורעת חוק (חוקי הדקדוק ובכלל) ובהתאמה, צפוי לה גורל אכזר: ההגה יסיט את מכונית הפושעים מסומן שאלה לנקודה, והיא תפתח את הדלת "ותעמוד בשולי הדרך כמטאפורה למילה / זונה".

"כשבדידות אינה פחד", מסביר נתן זך (בשירו 'כשבדידות אינה פחד'), "נולדת שירה". לדעתו, השירה יכולה להיווצר רק כשהיד אינה רועדת, כשהגרון אינו מתכווץ למחשבה. שירה, לפי זך, היא גם כשעננים עבותים, בחוץ בכחול הנורא, "ואתה שומע את הילדים / גועים / במשחקם / כמו דרך מסכים, ים" ואינך מתעוות. אינך כורע אל שורשי רגליך, לחזק, ללפות, "כמו שתיל / (שהרוח לא תפיל) / אלא יושב וניבט / בתווה, בסרק - / רק / או".

בין אם השירה היא שירת המיואשים על אדן החלון או ממתיק מלאכותי מתוק ומסרטן, או שהיא בוגדת בעצמה, נוטשת וננטשת; בין אם השירה היא דווקא נערת פושעים סקסית, פרהה נטולת מעצורים הפורעת את כללי התחביר ומתעמתת עם משטרת השפה; או דווקא סוג של התגברות על הפחד, תוך נעיצת מבט בעיניהן של מפלצות הבדידות מבלי להתעוות - השירה מזוהה ביצירות אלה כצורך חיוני, כאוויר לנשימה, במיוחד בתקופה המנוכרת כל כך של תמחור ושערוך ומחזור ורדידות קפיטליסטית הפושה בכל, כשערך האדם נושק ל"שקל ותשעים" (בפרסומות לרשת מקדונלד).

אגו משעול כותבת בשיר 'תנים' מגרונם של המשוררים וקובעת: "אֲנִיחֶנּוּ כְּלִי הַנְּשִׁיפָה הַמְּדִיקָה / שֶׁל הַבְּדִידוֹת", ומוסיפה, "יֵרֵק מְגֻרְנֵנוּ היא יכולה לבקוע בלילה / צתיקה ונטולת נימוקים". היא מסבירה כי היללה שלהם עמוקה מהם, ופורצת מעומק האדמה, משם היא לופתת פתאום את הגוף, "מְקִשִּׁיתָה אֶת הַצְּוָאר, / מְרִטִּיטָה אֶת הַפְּרוֹה, / פּוֹעֶרֶת אֶת הַלֵּעַ וְנֹרֶית / כְּפִלְצוֹר שֶׁל יְאוּשׁ / אֶל הַיָּרֵחַ". לטענתה של משעול, התנים (או שמא המשוררים) "מְנַבְּחִים אֶת הַכְּלָבִים וְטוֹרְדִים / בְּנֵי אָדָם

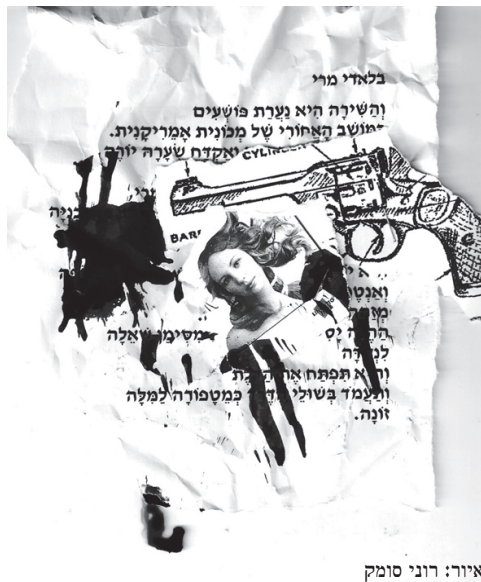
דוראה היא פרנסה משונה: חוויה מרגשת, מפתיעה, יצרית, שגרתית, שוחקת ולעתיים גם מדכדכת למדי. גיליתי זאת בין השאר כשאורתי אומץ והעזתי לשאול את תלמידי, במבחר קורסים באוניברסיטאות ובמכללות, מי מהם אוהב לקרוא שירה. בכמה כיתות נתקלתי במצבים מביכים בהם לא מונפת אף אצבע, ואז נאלצתי להתרכך ולהתפשר: מי קורא שירה פעם בחודש במוסף הספרותי של אחד העיתונים היומיים? פעם בשנה? מי זוכר איזושהי שיר משיעורי ספרות שהשפיע עליו? גם אז נשמע לעתים קול דממה דקה. במכללות מרוחקות שבהן קוששתי פרנסה אף נתקלתי במצבים בהם תלמידים נסערים ניצלו את ההזדמנות לשפוך חמתם על השירה העברית, וטענו בלהט ששירה (לא מהסוג של "כוכב נולד") הנה משעממת, מיותרת, ושהשאלה שהצגתי מוזרה או פשוט מיותרת. צנח לי לזול.

בעידן כל כך חומרני של שיווק, מיתוג, ניהול מוצרים וקידום מכירות, קריאת שירה נתפסת בעיני אותם תלמידים כפעילות הכי פחות סקסית עלי אדמות, משימה משמימה ונטולת מעוף הנעשית בכפייה תחת שוט הבחינות והציונים, מין סרח עודף של הלימודים ההומאניים הבלתי פרקטיים בעליל, עודף הנדבק לשאריות, פעילות בלתי רווחית, בלתי מבדרת ונטולת ריגושים, הרחק מהדבר האמיתי, אלף שנות אור מהחיים האמיתיים. כתיבת שירה נתפסת בעיניהם, מצד אחד, כמעשה ענוג, מתייפף, פומפוזי, מנותק, דקדנטי ומרחף, ומצד שני, כמעשה מתנשא, מורם מעם, אליטיסטי, משכיל, אקדמי, סמכותני. מול הדימוי הענוג והדימוי הממסדי, מנסים כמה משוררים לדמות את השירה באופן שונה לחלוטין: להעניק לה תפקיד ארצי, יומיומי, מהפכני, חתרני, מפתה, סקסי, טורף ומטורף.

חזי לסקלי (ביצירתו 'שירה') למשל, טוען כי "שִׁירָה תִּיבֵּת לְעֵמֶד וְלְדָבָר". ולא סתם לדבר - שירה צריכה לדעתו לעמוד על מכונית כביסה מקולקלת ולדבר בשפתו של הגרב שגרם לקלקול. כלומר, לדבר מהמקום הכי נמוך (או הכי גבוה), בקולו של הגורם הכי מטריד ועוכר שלוהו. לסקלי אף טוען כי "שִׁירָה תִּיבֵּת לְעֵמֶד עַל אֲדָן הַחֲלוֹן וְלְדָבָר", אך אין כוונתו לשירה או למשורר תאב פרסום המדקלם משיריו בטון דרמטי מדי. להיפך. השירה לא צריכה לדבר מגרונם של השחצנים אלא להשמיע לדעתו קול אחר, לדבר ב"שִׁפְתָם שֶׁל הָעוֹמְדִים עַל אֲדָן הַחֲלוֹן". דהיינו, להשמיע דווקא את קולם של המיואשים, האובדניים, רגע לפני שיביאו על עצמם את סופם המר. לסקלי נע בשיר הזה בין עדינות אין קץ לאכזריות בלתי מתפשרת, ומסביר ששירה חייבת לרקוד "וּלְצִיץ בְּשִׁפְתוֹ שֶׁל הַעֶבֶר הַמִּתְגוֹרֵר / מִתַּחַת לְבִמָּה וְנִחְרָד / מְעַדִּינֵתוֹ הַמְּפָרֵת שֶׁל הַמְּחֹל".

לסקלי מוסיף כי שירה חייבת לדפוק בדלת, חרש או בפראות, אך "לא לְגַעַת בְּפַעְמוֹן". לטענתו, "שִׁירָה תִּיבֵּת לְנוֹת, בְּעֶקֶר לְנוֹת", ובעצם, "שִׁירָה אֵינָה תִּיבֵּת לְהִיט שִׁירָה" כי "היא יכולה להיות מזון מדבר". לפי לסקלי, שירה יכולה להיות קונפטיורה, "כְּלוֹמֵר פְּרִי מֵת וְטֻעִים".

תלמידים בבריטניה וארה"ב, למשל, יודעים לצטט יותר מכמה שורות מתוך שקספיר, קיטס, ביירון, בלייק, ויטמן ואודן; תלמידים רבים בצרפת יודעים לצטט שורות מתוך וולטר, מולייר, בודלייר, רוסו ומונטסקייה; לא מעט תלמידים בגרמניה מצטטים מתוך גתה, היינה, שילר וצלאן. שינון של יצירות מופת, או לפחות שורות מסוימות מתוכן, לא נתפס שם בהכרח כמיושן ומיותר, אלא כאמצעי חיובי ואף חיוני להנחלתה והטמעתה של תשתית בסיסית של ידע תרבותי לדור הבא. עורכת הלשון עמה שוחחתי הסכימה עמי. "אוי ואבוי לך", הוסיפה, "אם לא היית אומר דברים טובים על המורה שלך לספרות, שהוא גם... אבא שלי". אכן עולמנו קטן וצר כעולם נמלה.

איר: רוני סומק

נדמה כי בהתייחסות לספרות בכלל, ושירה בפרט, חסר המימד הרפלקסיבי, כלומר ההתבוננות העצמית. בכל שנות לימודי בבית הספר היסודי והתיכון לא נתקלתי באף מורה למתמטיקה שחשבה שכדאי להסביר לתלמידים בשיעור הראשון, למה ראוי בכלל ללמוד מתמטיקה (היופי שבחשיבה הלוגית הסדורה, תרומתה לפיתוח ההיגיון, וחשיבות השכלול של הכושר האנליטי לקבלת החלטות מושכלות בחיים, כמו גם הצד האסתטי של מבנה ההוכחה המתמטי); מדוע כדאי ללמוד היסטוריה (לדעת מהו הסיפור של העולם, להוסיף ידע ולהבין מניין באנו ואולי גם לאן פנינו מועדות, ושיש יותר מדרך אחת לספר את סיפוריה של האנושות); מדוע ראוי להשקיע בלמידת תנ"ך ותורה שבעל פה (הצורך להכיר משהו מהמורשת ואוצרות תרבות והרוח ולהתוודע למיתוסים המשפיעים על חיינו עד היום).

למה כדאי ללמוד שירה, במיוחד בעידן קפיטליסטי בו תלמידים מתחנכים (וישירות ובעקיפין) לסגוד בעיקר לממון, רווחים, עסקים, הצלחה כלכלית, תחרות אימתנית, האלהת בעלי ההון ולעג למצוקתם של אחרים, התמסרות למפלצות הרייטינג הדורסניות ונטישה המונית של ערכי רוח, דעת, תבונה ואוצרות ידע משמעותיים?

במאמר דעה שפרסמתי במחצית 2009 באתר האינטרנט Ynet תחת הכותרת "מדעי הרוח הם לא עסקי אוויר", קבלתי על כך שבחלק לא קטן מהפקולטות ובתי הספר למדעי הרוח, האמנויות והמכללות לחינוך מנהלים בשנים האחרונות קרב מאסף, קרב אחרון ומדמם במאבק על המשך קיומם. חוגים שלמים נסגרים או מאוחדים, מרצים מפוטרים או משרתם מקוצצת ומורים מן החוץ מושלכים בקלילות מהמערכת עקב מיעוט תלמידים ותקציבים. לעומתם, בתי ספר עם שמות "גבריים", תכליתיים, שיווקיים ומכווני מטרה כמו "ממשל", "מדעניות", "מינהל" ו"עסקים" הנקראים (או ייקראו בקרוב), על שמם של גבירים עתירי הון וצניעות, עולים ומשגשגים. טענתי כי ג'ונגל ההיצע והביקוש של החינוך המופרט מייצר דורות של תלמידים מסוג חדש, חלקם דווקא בעלי ערכים (תחרותיות ממארת, קפיטליזם חסר בושה, דארוויניזם חברתי), אידיאליים (להתעשר, להביס, להאביס), אישיות (כוחנית), והשקפת עולם סדורה (הכסף כמניע מרכזי וכאמת מידה יחידה להצלחה). אף טענתי כי במקום בו נפש האדם מתורגמת למזומנים, ואנושיות וחמלה נדרסות לטובת תועבות טלוויזיוניות כמו 'האח הגדול', 'הישרדות' ו'המרון למיליון', יש דווקא חשיבות מיוחדת לקלאסיקות כמו 'המשתה' של אפלטון, 'הקומדיה האלוהית' של דנטה, 'האיליאדה' ו'האודיסיאדה' של הומרוס, 'הכניסיני' של חיים נחמן ביאליק, דיוקן

משנתם". לעתים, בבקרים מוטל לפעמים אחד מהם דרוס על הכביש, מקנאת צופר או מזעם איש, "פְּרוֹתוֹ לְחָה עוֹד מְטוֹל / וְעוֹרְבִים שוֹדְדִים אֶת עֵינָיו".

כדי להבין את עוצמת הדימוי של שוד העיניים, צריך כמובן להיזכר במיתוס של שמשון התנ"כי שהפלשתים עקרו את עיניו, כמו גם בסופו הנורא של אדיפוס (במחזה של סופוקלס), שהעניש עצמו על ששכב עם אמו ורצה את אביו בכך שניקר לעצמו את עיניו, וכמובן באגדה של אוסקר ויילד על הנסיך המאושר, שעניו נעקרו לאחר שביקש מהדרור לעקור את אבני הספיר ולתיתן למוכרת הגפרורים. שירה מתכתבת עם תרבויות, אוצרות דימויים, מעיינות דעת, שדות ידע כאלה ואחרים, והמוני קונוטציות ואסוציאציות המנהלות ביניהן יחסים גלויים

וסמויים. כדי להתחבר לשירה (וגם לעצמם), התלמידים זקוקים קודם כל לבסיס ידע מסוים, שיאפשר להם לבוא אל המילים ויאפשר למילים לבוא אליהם. הבעיה היא, שתלמידים ומורים רבים מעדיפים להימנע ממלאכת השינון, לא להעז לדרוש מעצמם ומהזולת למידה בעל פה של יצירות מופת, בטענה שהתלמידים זקוקים בעיקר לכלים שבעזרתם ינתחו את התכנים. לדעתי, אין כל טעם בלמידת כלים, אם לא יהיו להם חומרים לעבד בעזרתם. הכלים ייוותרו מיותרים, אין חפץ בהם, נטושים, ללא הועיל. מה יועילו ל כמה מהמכללות לחינוך, המוני קורסים בשיטות הוראה ודרכים מתודיות ותורות פדגוגיות, אם הן מקצצות ללא רחמים בתחומי הידע ההומאניים עצמם? אותם מוסדות אולי יצליחו לעצב מורים יהודיים איך ללמד, אך לא יודעים מה ללמד; מכירים את הטכניקות אך חסרי נתונים; רוויי סיסטמות אך נטולי תמות; טכנאי הוראה אך לא ממש מחנכים.

געגועי למורה לספרות ולארץ נוי אביונה

לפני שנים, בעבודתי בעולם העיתונות, שיבחתי באוזני אחת מעורכות הלשון את אחד המורים שלי לספרות, יהיאל (חיליק) חזק, משורר נחשב ומורה נפלא, שהעז לדרוש מאיתנו, תלמידי מגמת ספרות באחד התיכונים בגבעתיים של שנות השמונים, ללמוד בעל פה מילות שירים של שאול טשרניחובסקי, אסתר ראב, רחל, לאה גולדברג ואחרים. ציינתי שאני אסיר תודה לאותו מורה על שהרחיב את הידע שלי וסייע לי להתוודע לאוצרות תרבות. הבעתי צער על האופנה הרווחת בקרב מורים אחרים לספרות ותנ"ך, להימנע מלהטיל על התלמידים חובת לימוד בעל פה של טקסטים. התמרמתי על ההשלכות הקשות של ההימנעות משינון טקסטים נבחרים: גידול תלמידים בורים יותר ויותר, הסוגדים לבינוניות, בעלי ידע כללי דליל עד כדי מבוכה, נטולי סקרנות אינטלקטואלית, שדיעותיהם לגבי מורשת התרבות הישראלית, היהודית והעולמית, או מה שנשאר מהן בבגרותם, עלובים למדי.

אני סבור שבוגר תיכון בישראל, ששורות כמו "ראי אדמה, כי היינו בזוננים עד מאוד" (טשרניחובסקי), "רק על עצמי לספר ידעתי, צר עולמי כעולם נמלה" (רחל) ו"מכורה שלי, ארץ נוי אביונה, למלכה אין בית, למלך אין כתר" (גולדברג בהתייחסותה למצב נפשי של צהיחות וגעגועים, לאו דווקא לארץ פּרטיקולרית), כמו גם שורות משירת הים של דבורה הנביאה או מחזון העצמות היבשות של יחזקאל, רות לחלוטין לאוזניו, זהו אדם שעולמו התרבותי דל, וחבל. המוני

הרפתקאות חושניות בערוגות הבושם

מה יכולות לעשות הוראת שירה, קריאת שירה ואהבת שירה מול מנגנונים אימתניים אלה? מה עושים במקום בו הייאוש המצמיח הולך ומשתלט, מקום בו "מת אב ומת אלול, הקיץ תם" גם נאסף תשרי ומת עמם" כניסוחו של המשורר נתן יונתן? ובכן, השירה קודם כל מספקת תקווה, כי באותו מקום נותרה לפחות "גחלת עמומה" של אהבת הקיץ הגדומה. גם במצב עניינים עגום, עדיין רוחשת ארוטיקה, ואל מערת דוד, השונמית תצמיד את ירכיה הקרות, אל חום האבנים שעל קברו. תלמיד בגיל ההתבגרות, הנמצא בשלבי התגבשות תוך כדי חיפוש עצמי, חברתי ומיני, עשוי להזדהות (עם הדרכה נכונה) עם "הילד הזר" מאותו שיר, ההולך ותר כמו שאול, את עקבותיו של אב ושל אלול "ובעמום הוא מנפש את הצלול". המשורר בהחלט נתן מקום לתקווה. "לך ילד לך", הוא מציע לו, כי אולי בסוף המערב, בין ים ויבשה, בין אב לסתיו, "יאור שלך יאיר בין חטאיו". יונתן אף מפרט את החטאים הארוטיים, שילוב חניני של חמדנות וחרמנות של גיל הנעורים: חטאי האיש והאשה והנחש, חטאת דוד באוריה, כבשת הרש, ויונתן ויערת הדבש. על אף שמת אב ומת אלול, מבשר המשורר כי הקיץ שב. "סיפור שלך ילדי, מתחיל עכשיו", הוא מעביר לבנו האהוב את השרביט, "עם כל הדבש והנחש והאשה".

השיר הכל כך מרגש הזה, הנחשב לא רק כאחד משיריו היפים ביותר של נתן יונתן, אלא גם כאחד מלהיטיו הגדולים ביותר של צביקה פיק, תרם תרומה אדירה לפופולריוזיה של השירה העברית, ולהתוודעות של הדור הצעיר ליפי יצירתו של יונתן. יש הגורסים כי דווקא הפופולריוזיה שהתבטאה בהלחנת עשרות משיריו ('נאסף תשרי', 'חופים', 'הרדופים ליד החוף', 'האיש ההוא' ועוד), היתה בעוכריו של המשורר, שלא זכה לקבל מהממסד את פרס ישראל על אף תרומתו האדירה לשירה העברית. בכל זאת, 'נאסף תשרי' יכול להפוך לאחד מרגעי הקסם בעבודה החינוכית, אם המורה לספרות יצליח לחבב את השיר על תלמידיו המתבגרים, תוך חיבור מושכל בין הטקסט ובין עולמם היומיומי הקשה, המסוכסך, האלים והמשווע לתקווה, עולם בו חרמנות כלפי העולם וייאוש נורא, ארוס וטנאטוס, משמשים בערוביה. המתבגרים, כמי שנמצאים בשלבי חיפוש והתייה, ניסוי ותעייה, עשויים גם להזדהות למשל עם הווידוי של ביאליק כגבר צעיר ש"צנח לו ולזל על גדר וינום"; תחננו לו לנערה שתחזיר לו אהבה: "הכניסי תחת כנפך / והיי לי אם ואחות"; ותאוות ותשוקות אסורות בסיפורו "מאחורי הגדר". אף אין צורך להתכחש למשמעויות הארוטיות של "שיר השירים", שבפרספקטיבה חילונית ניתן לקרוא אותו בקלות, לא כסיפור אהבה בין עם ישראל והשכינה, אלא כמדריך מין פואטי במיוחד: "אָנָּה הָלַף דוֹדָךְ, הִיפָּה בְּנָשִׁים; אָנָּה פָּנָה דוֹדָךְ, וּבְנִקְשָׁנוּ עִמָּךְ. דוֹדִי יָרַד לְגַנּוֹ, לְעֵרְגוֹת הַבָּשָׂם לְדַעוֹת, בְּגָנִים, וְלִלְקֹט, שׁוֹשְׁנִים. אָנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי, הִרְעָה בְּשׁוֹשְׁנִים" (שיר השירים ו', א'-ג'). בעידן אוטוסטראדת המידע והסקס הזמין, לא יקשה על המתבגרים והמתבגרות להבין מה פירוש ירידה אל הגן, היכן מצויות ערוגות הבושם שלה ושל, ומה כולל המרעה בגנים וכיצד האהוב עשוי ללקט שושנים בגנה של אהובתו. מגיע להם ליהנות מהיצירה עתירת היצרים הזאת, ולגלות עד כמה מעודנת ופראית היא החוויה הממתינה להם בין המטאפורות, כמו גם בין הסדינים. אז אולי שירה אינה נלמדת בפקולטה למדעים מדויקים, אבל כפי שטוען חוקר הספרות דונלד סטאופר², שירה אינה פחות מדויקת ממתמטיקה או פיזיקה. שירה היא הדרך הכי מדויקת לתיאור עולמם וחוויותיהם של בני האדם. שירה היא המדע המדויק של הרגש. ❖

* תודה לפרופ' חנה נווה על שהאירה עיני לגבי הדימוי של דונלד סטאופר

ד"ר גלעד פדבה הוא חוקר תרבות, קולנוע, תקשורת חזותית ומיניות.
padvagd@bezeqint.net

עצמי של ואן גוך או דולי סיטי של אורלי קסטל בלום. הזכרתי שבאוניברסיטאות רבות בארה"ב, למשל, סטודנטים לרפואה יכולים, ואף מקבלים עידוד, ללמוד לתואר ראשון בספרדית, לימודים קלאסיים, פילוסופיה או קולנוע, ורק לאחר מכן ממשיכים לתארים מתקדמים בתחומי הרפואה. באופן כזה, מערכת ההשכלה הגבוהה האמריקנית מייצרת לא רק רופאים מיומנים, עתירי ידע מקצועי ומיומנות טכנית גבוהה, אלא גם דוקטורים רחבי אופקים, בעלי תפיסת עולם רחבה, הבנה מעמיקה יותר של אנשים, תרבויות, מורשת וסביבה. לעומת זאת, בישראל, קורסי העשרה בפקולטות להנדסה, למשל, הם הסובלים ראשונים מקיצוצים קשים עד היעלמותם המוחלטת, מתוך מחשבה שמהנדסים יכולים לוותר על ידע כללי, העשרה תרבותית וראייה מושכלת של העולם הרחב, ודי אם ישכילו בתחום עיסוקם המקצועי בלבד. בעידן בו פקולטות רבות נאנקות תחת ההתאכזרות התקציבית, ההשכלה הכללית היא הראשונה להיעלם. בצרפת, למשל, תלמידי תיכון נבחנים בבגרות בלימודי פילוסופיה. בוגר תיכון צרפתי ממוצע יודע לא מעט על חזון "המדינה" של אפלטון, הרציונליות של רנה דקרט, האמפיריציזם של דיוויד יום, האמנה החברתית של ז'אן ז'אק רוסו וה"לוויתן" של תומס הובס. הוספתי שהשכלה פילוסופית אינה מתורות אלא כידע בסיסי, העשוי לפתוח את האדם אל העולם, להקנות לו כישורי מחשבה ושיקול-דעת, הבנה מעמיקה יותר של החיים ואף הצלחה רבה יותר בדרכו המקצועית. לעומת זאת, בישראל נערכו בזמנו הגרלות (!) שקבעו באיזה תחומי ידע ייבחנו התלמידים בבגרות, ואיזה תחומי ידע ייחשבו בעיניהם משניים וזניחים. זהו עידן שבו אוצרות תרבות נבזוים והופכים ללוטו-טוטו. "אתה יודע מה תהיה התוצאה? בוא תעשה מזה כסף".

עלי להודות, שהופתעתי לטובה מכך שאתר אינטרנט מסחרי, הנחשב לאתר-האקטואליה הפופולרי ביותר בישראל הסכים לפרסם את המאמר, הרחוק לכאורה מסוגיות אקטואליות ופוליטיות בערות. קברניטי מדור הדעות אף הגדילו לעשות והצמידו קישוריות למבחר אישים ויצירות שהזכרתי במאמרי (אפלטון, דנטה, האיילאדה והאודיסאה, ואן גוך, יום, רוסו וכו') למען יוכלו הקוראים להרחיב ידע באמצעות ערכים המופיעים באנציקלופדיה השייכת לאותו אתר.

באותו מאמר התייחסתי בעיקר לאפליה התקציבית ממנה סובלות לא מעט פקולטות למחלקות של מדעי הרוח והאמנויות, בהשוואה למוסדות המלמדים מקצועות יותר "מעשיים" (לא כל שכן "רווחיים"). אחד מעמיתי, הסב את תשומת לבי לבעיה עמוקה נוספת שיש לתת עליה את הדעת: השינוי המדאיג בסולם הערכים של הישראלים. עד לפני כמה עשורים בלבד, גם רוקחים, חנוונים, סנדלרים, נהגי אוטובוס, מוסיקאים, עורכי דין, רואי חשבון, פקידים, מזכירים, זבנים וסוכני ביטוח חשבו שעליהם לגלות בקיאות סבירה באוצרות תרבות ישראלים ועולמיים, כמו יצירותיהם של שקספיר, רמברנדט, באך, מוצרט, אפלטון, אריסטו, ביאליק, רחל וסיפורי התנ"ך.

כיום, חלק הארי מהציבור הישראלי חושב שידע כזה הנו מיותר בתכלית. הרחבת הדעת והתוודעות לרעיונות ספרותיים, פילוסופיים, אמנותיים, אסתטיים ואתיים נתפסים על ידי רוב הציבור הישראלי כזבוז זמן משווע, מאחר שאינם נושאים רווחים כלכליים. ניתן לתלות את הסיבות לסגידה לעגל הזהב בהתדרדרותה של מערכת החינוך הישראלית, הידלדלותה של הרוח בקרב רוב השכבות והקהילות, ואף בסיבות פוליטיות כמו הכיבוש, תהליכי התחדדות, התרחבות הפער הכלכלי-חברתי, אופיים והסתאבותם של כמה מנבחרים העם הוותיקים והחדשים, וההתרפסות הגורפת של חלק ניכר ממוסדות ההשכלה הגבוהה בפני תכתיבי הקפיטליזם (רווחיות, רייטינג, פופוליות, סקרי דעת קהל, חיזור והתגמשות מול התלמידים לעתים עד כדי הזניית המערכת).

חלבנו את הבקר

חלבנו את הבקר.
ואפינו את הבקר.
וחלקנו את הבקר.
את הבקר. רענן.

ובצענו את הבקר
לפרוסות רכות.
פרוסות של
טעם מעדן.

וגם חתכנו את הבקר.
וגם מרחנו את הבקר.
וגם שתינו את הבקר.

כך שתינו את הבקר.
כששתינו את הזמן.
וכך, כמעט הגענו,
עד הבקר, אל החצי
של הגן.

ואז מזגנו
את הבקר.
מזגנו את
הבקר.
מזגנו למקונו.

כן, מזגנו,
את הבקר,
כן, מזגנו,
רענן.

לספל אוהבים, גדוש,
ממכחולו של האמן.

דיוקן המשורר בחדרו

עדין, גם בתוך העלטה
הזאת, בתוך כלאי הצר,
בתוך עמקי הבור, אולי
נותר

רק איזה
קמץ של תנועות, שגוף
של משורר, אולי,
יכול לבחור,

הלא תכיר,
בבקשה, מגון
של מחוות, אשר עדין,
בסוגר (ולי, רשמית, הרי,

מותר), הכל, סביבי כל
כך מהיר, לכן אקרא
לו דרור,

הוי דרור, הוי דרור,
אני, המשורר, מסיע,
ככה, הר,
ובכחותי,

יותר נכון, אני, לומר, אני
דוחף, אני מושך, באמצעות
הזרוע,

הנה, רק אקמר את
שתי ברבי,
בנסיזן זהיר,
מולו, לכרוע,

לאורך כל פרקי הגוף.
ממש עד
קצה השריר.

תדע לה, ככלל,
אני חוצה,

כלי, את החלל,
בחפשויות רבה, אני

עובר, לרגע, טס, על
המלים שלי,
אני, ממש, כבוז,

עכשו תביט, היטב,
תראה, שים לב, איך
אני זו.

אני מהיר. אני גמיש.
אני הרי
המשורר, אני ככלי
עביר, בתוך

הפלוכ הזה,
אני חוצה, בתוך
השיר, הרבה
מערבולות אויר.

אני מותח לי פנים
מארכות של דג,
אני חשמל, אני זימים,

אני צלעות גדולות,
אני עומד,
אני לבד, על הארגז,
על שני

מוטות סנפיר,

וזאת, כדי
לסקר משם, אחי,
את העולם הזה, ומה
נחוצ לי, שמה
להכיר,

וגם לבדק יפה,
מכאן, מה המצב,
כיצד נראים בחוץ,
הרחובות בעיר.

תשמע, אחי, רק
בטעות, משם, רואים
אותי כזה, יציב, יושב,
כותב,
כלי לחוץ לדרך.

נרקב, מצהיב, כמו פקיר.
ולנגדי, חסר פנים,
נצב, לגב, עכשו,
אותו הקיר.

טובל

כלו באור כבוש.
באור חלב לבן.
עשיני שק לדמיוני

אוקי, עשיני שק לדמיוני.
עמוס פרטים קטנים
ושאלות הפלא על יפיד.

הרי יפיד הקדמוני, עלי,
תמיד, היה משא כבד.

אוקי, עכשו עשיני קיטבג.
ככה, כמו חיל אמיץ, המזדחל
קדימה בשוחה.

כדי לצפות בה, כל הלילה,
מעמדה נוחה.